

ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ

Розділ V

УДК 902:929ШОВКОПЛЯС І.Г.

С.В. ПАЛІЄНКО

І.Г. Шовкопляс

і конкретно-історичний підхід О.М. Рогачова

У статті висвітлюється становлення і розвиток соціоісторичного напрямку в радянському палеолітознавстві. Розглядаються теоретичні погляди І.Г. Шовкопляса та практична реалізація ним конкретно-історичного підходу в рамках научної школи П.П. Єфименка.

Ключові слова: Шовкопляс І.Г., історіографія, палеолітознавство, конкретно-історичний підхід, соціоісторичний напрямок, радянська археологія.

В останній час значно більше дослідників цікавляться історією археологічної науки. Не є виключенням і палеолітознавство. Однак історіографічні дослідження охопили переважно період з кінця XIX і до середини XX ст. [1]. Вивчення післявоєнної археології стосувалося або окремих регіонів [2], або окремих проблем [3]. Загальні роботи торкаються переважно історії сучасного російського палеолітознавства [4]. Наявні публікації присвячені біографіям вчених, які працювали після війни на території України [5]. Значний пласт досліджень стосується дискусії 1950-х років [6], а також біографії та поглядів на методологію П.П. Єфименка [7] та його учня – О.М. Рогачова, який працював у Ленінграді [8]. Проте дослідники фактично обійшли увагою видатного українського палеолітознавця – І.Г. Шовкопляса, хоч його наукова творчість безпосередньо пов'язана з Україною. Заповнити цю лауну й має на меті дана стаття, показавши розвиток соціоісторичного напрямку в палеолітознавстві, пов'язаного з діяльністю наукової школи П.П. Єфименка та застосуванням на практиці конкретно-історичного підходу, розробленого О.М. Рогачовим.

Розглядаючи наприкінці 1960-х років розвиток археології в світі, Ф. Борд писав: «Вочевидь наявність декількох шкіл у доісторії: у Франції, де особливу увагу приділяють стратиграфії та типології; у англомовних країнах,

де приділяють увагу взаємовідносинам людини та середовища; у СРСР, де особливу увагу приділяють палеосоціології. Зрозуміло, що не можна сприймати це спрощено. Французькі дослідники не ігнорують екологічні та соціологічні відомості, а американці чи росіяни не ігнорують стратиграфії. Мова йде про наголос на той чи інший підхід» [9]. Формування палеосоціологічного напрямку в радянському палеолітознавстві пов'язане із загальним переходом радянської археології на рейки марксизму на початку 1930-х років. Саме тоді вперше було сформульоване завдання «підпорядкувати вивчення речових пам'яток минулого меті вивчення історії самого суспільства, якому належали пам'ятки, що вивчаються» [10]. У палеолітознавстві становлення соціоісторичного напрямку в 1930-ті роки пов'язане з діяльністю П.П. Єфіменка та його учнів П.Й. Борисковського, а згодом і О.М. Рогачова. Дослідники почали пояснювати зміни в матеріальній культурі не міграціями представників різних рас, що було типовим для попередніх десятиліть або тогочасних західних дослідників, а розвитком суспільства. Концепція про взаємозв'язок змін матеріальної культури та стадій розвитку суспільства відома в історіографії як стадіалізм. Її основні положення були викладені в працях згаданих дослідників, опублікованих у 1930-ті роки.

Так, П.Й. Борисковський, розглядаючи це явище, намагається пов'язати зміни в техніці обробки кременю з процесами вдосконалення мисливського господарства та змінами соціальної організації. На його думку, оріньяксько-солотрейська та мадленська епохи являють собою два якісно відмінних ступеня розвитку мисливського господарства та первіснокомуністичного суспільства. З першою епохою він пов'язував зародження родового устрою, а другу дослідник вважав епохою високорозвинутого стабільного мисливського господарства, яка відповідає оформленню родового устрою з усіма ознаками, що його характеризують. Зародження роду в оріньяксько-солотрейську епоху дало можливість швидше розвиватися виробничим силам і суспільству, а їх кількісний розвиток призвів до стрибку – формуванню нової мадленської епохи [11].

П.П. Єфіменко, так само як і П.Й. Борисковський, розглядав історію первісності, насамперед, як історію суспільства. Саме внутрішніми причинами він намагався пояснити зміни в матеріальній культурі, які були покладені в основу схеми Мортільє–Брейля, хоча ще за шість років до того він пояснював їх міграціями. Дослідник писав у 1934 р.:

...маємо зазначити, що групування пам'яток на основі ознак типологічного порядку, без урахування історичної значущості, яким користуються для викладення відомого на теперішній час матеріалу з періоду, що нас цікавить, не є продуманою та обгрунтованою схемою розвитку первісного суспільства, що може бути прийнята без суттєвих доповнень і корегувань <...> є можливим поділити всю історію верхньопалеолітичного суспільства на три фази. Першу, до якої ми відносимо так звану оріньяцьку та частково

солотрійську епохи, можна розглядати за низькою ознак як початковий етап складання верхньопалеолітичного суспільства, що характеризується здебільшого, більш-менш осілим типом мисливського господарства. За ним слідує друга фаза, пов'язана, принаймні, в деяких частинах Європи зі своєрідним господарсько-побутовим устроєм мисливців-номадів <...> Ця фаза відповідає тому, що зазвичай носить назву пізньосолотрійської та мадленської епох. Нарешті, третя, що співпадає з так званим епіпалеолітом <...> коли мисливське господарство верхньопалеолітичного суспільства занепадає [12].

Накопичення нових даних призвело до того, що вже на початку 1950-х років бачення пізнього палеоліту дослідниками дещо змінилося. Так, у 1953 р. П.Й. Борисковський зазначив, що розвиток культури та техніки пізньопалеолітичних общин не можна зобразити у вигляді однієї генетичної лінії, проте можна уявити у вигляді пучку або стовбуру. Адже мали місце відставання та випередження розвитку окремих родових общин, були наявні відмінності форм господарювання, пов'язані з особливостями навколишнього середовища. Дослідник погодився з існуванням у пізньому палеоліті трьох великих областей розвитку пізньопалеолітичної культури (прильодовикової, середземноморсько-африканської, сибірсько-китайської), проте вважав, що між ними можна констатувати значну подібність (хоча й не повну тотожність) техніки, господарства, мистецтва та культури. На думку П.Й. Борисковського, лише в неоліті та у пізніші епохи оформлюються значніші культурні відмінності, пов'язані з окремими племінними групами [13].

Дещо пізніше, вдосконалюючи власну схему розвитку пізнього палеоліту Східної Європи, П.П. Єфименко також визнав, що історична доля первісного населення Європи у пізньопалеолітичну епоху була значно складнішою, змістовнішою та цікавішою, ніж це здавалося до цього. Історичний процес, підсумував вчений, вже не можна уявляти так схематично та прямолінійно, як це було кілька років тому [14]. Саме в цей період тривала дискусія про можливість використання даних геології для датування пізньопалеолітичних пам'яток. Прихильником цього підходу був інший учень П.П. Єфименка – О.М. Рогачов, який розробив власні схеми розвитку пізнього палеоліту Костьонківсько-Боршевського району саме на основі даних стратиграфії [15]. Хоч і його вчитель, і П.Й. Борисковський тривалий час не погоджувалися з таким підходом, але, в решті-решт, визнали вірність ідей О.М. Рогачова.

Датування пам'яток за допомогою даних геології дозволила трактувати відмінності в археологічному матеріалі як етнографічні, а не хронологічні. Дещо пізніше О.М. Рогачов сформулював конкретно-історичний підхід до вивчення пізнього палеоліту. Дослідник писав:

Багатоманіття типів кременевого інвентарю визначається, в решті-решт, дією закону нерівномірності історичного розвитку, що панував у первісні часи так само, як і протягом всіх наступних періодів історії в умовах відсутності та недостатнього зв'язку між окремими суспільствами. Відповідно, вірне розв'язання проблеми розвитку культури

в епоху верхнього палеоліту залежить, з одного боку, від усвідомлення визначальної ролі суспільного (соціального) середовища, а з іншого – від вірного розв'язання питання про відносну давнину пам'яток <...> Однак насправді серед факторів, що визначають місцеві регіональні особливості розвитку культури за епохи верхнього палеоліту, вирішальне значення належить суспільному життю людей. Вирішальна роль соціальних умов у розвитку палеолітичної культури визначається суспільною сутністю людства, пануванням первіснообщинного ладу та тих, що зароджувалися на цій основі, родових (племінних) і, в решті-решт, етнічних традицій у виробництві, культурі та побуті. Наскільки б складною не була динаміка суспільного життя первісних общин, археологія, вдосконалюючи прийоми збору та узагальнення матеріалів, методи їх аналізу, вивчаючи оточуюче природне середовище, відновить провідні риси життя культури і побуту населення територій, що вивчаються, і всебічно пізнає закони розвитку виробництва, суспільного життя і культури первісного населення Європи [16].

Усі представники соціоісторичного напрямку розглядали археологію як суспільну дисципліну. Не був виключенням й київський учень П.П. Єфименка – І.Г. Шовкопляс. Він прямо вказував, що археологія – це окрема історична наука, що вивчає речові пам'ятки давньоминулих епох, і на підставі дослідження речових наукових джерел вона пізнає історію людського суспільства в первіснообщинну, рабовласницьку та феодальну епохи. Дослідник також зазначав, що методологічною основою радянської археології є марксистсько-ленінське вчення про суспільно-економічні формації – історичний матеріалізм. Можна, звичайно, вважати це стандартним посиленням, типовими для тих часів, проте І.Г. Шовкопляс критикує і тогочасні західні концепції, роблячи наголос саме на зв'язку археології з історією [17].

Щодо подібності археологічних матеріалів, то групи археологічних пам'яток, які розташовані на сучасних територіях і відносяться до одного відрізка часу, мають спільні ознаки, І.Г. Шовкопляс називає археологічними культурами. Він зазначає, що під археологічними культурами інколи розуміють також певний етап у розвитку всього людства, що відбувався одночасно на дуже значних територіях. Такими, зокрема, є культури стародавнього кам'яного віку – шельська, ашельська, мустьєрська й інші, тому їх часто називають епохами або порами. Дослідник указував, що групи подібних археологічних пам'яток належали спорідненим групам стародавнього населення, що жили на цих територіях, проте він розрізняв й інші види подібності – конвергентність і дифузію [18].

Можна прослідкувати реалізацію І.Г. Шовкоплясом цих ідей на практиці. Так, ще у середині 1950-х років дослідник запропонував власну схему розвитку пізнього палеоліту території України – Східної Європи [19]. Принципи її побудови були традиційними для тих часів і подібними до використаних П.П. Єфименком [20] і П.Й. Борисковським [21]. Проте сама схема за складом вміщених до неї пам'яток і виділених підрозділів відрізнялася від схем інших палеолітознавців.

І.Г. Шовкопляс за характером кремінного та кістяного інвентарю поділив пізній палеоліт на три епохи: оріньяк, солотре, мадлен, які охоплювали час від 40 до

13 тис. років тому. Проте на противагу епохам раннього палеоліту, на його думку, ці епохи не мають різких відмінностей. Сам пізній палеоліт дослідник визначає як час, коли з'являються нові групи людей, тісно пов'язані спільним існуванням та колективною працею та скріплені кровною спорідненістю – т.зв. родові общини або роди, які стають основною суспільною формою первіснообщинного ладу.

Щодо особливостей пам'яток цієї території, то І.Г. Шовкопляс указує на певні відмінності між ними. Так, північні пам'ятки розташовані групами на берегах річок, у місцях, де були виходи кременю, водилося багато тварин, були сприятливі умови для збирання рослинної їжі, річкових черепашок тощо. Південні (Степове Приазов'я та частково Середнє Подністров'я) розташовані на схилах плато, на широких просторах яких водилися стада степових тварин – зубрів. Тоді як кримські пізньопалеолітичні пам'ятки розташовані здебільшого в печерах.

Дослідник запропонував наступний хронологічний поділ пізнього палеоліту:

– ранній етап: Пушкарі, Бабин, Сюрень I – в Україні, Костьонки I, Боршево I, Гагарино – на Дону, Бердж – в Білорусії;

– середній етап: Мізинська, Чулатів I, Супонево і Тимонівка, Кирилівська (нижній шар), Новгород-Сіверська, Амвросіївська, Студеницька;

– пізній етап (друга половина пізнього палеоліту): стоянки типу Гінців і Добраничівки – Чулатів II, Бугорок, Довгіничі, Оселівка, Сокіл, Вороновиця, нижні горизонти Дубової Балки, Кайстрової Балки та Осокорівки, Володимирівської стоянки.

У середині 1960-х років підхід І.Г. Шовкопляса вже був іншим. Дослідник писав: «Вирішення питань про характер і території етнокультурних областей пізнього палеоліту є важливішим засобом проникнення у далеке історичне минуле людства та висвітлення конкретної історії окремих груп найдавніших родових общин» [22]. Це повністю відповідає завданням конкретно-історичного підходу О.М. Рогачова. І якщо лєнінградський дослідник на його основі створив регіональну культурно-періодизаційну схему розвитку пізнього палеоліту Костьонківсько-Боршевського району, то український вчений – культурно-хронологічну схему розвитку пізнього палеоліту Середнього Подніпров'я [23]. Схema має наступний вигляд:

1. Оріньяко-солютрейський час.

1.1. Початкова пора.

– Радомишль;

– Пушкарі I, Юровичі (нижній шар).

1.2. Пізня пора.

– Бердж;

– Новгород-Сіверська, Погон.

2. Мадленський час.

2.1. Рання пора.

– Мізин, Супоніївська, Єлісеєвичська, Юдинівська, Юровичська (верхній шар), Чулатівська I і Тимонівська, Кирилівська стоянка (нижній шар).

2.2. Середина і друга половина.

– Гінці, Добранічівка, Довгіничі, Чулатівська II, Бугорок.

2.3. Заключна пора.

– Фастівська стоянка.

Пам'ятки мадленського часу на підставі наявності спільних рис, що знайшли вираз у складі та особливостях і кістяного кременевого інвентарю, особливостях виробів мистецтва, залишків жител та господарсько-побутових комплексів, складі фауністичних решток, І.Г. Шовкопляс об'єднує в єдину специфічну групу, що складає локальний варіант культури мадленської пори у Східній Європі, який може бути названим мізинською культурою [24].

Пам'ятки мізинської культури, на думку І.Г. Шовкопляса, генетично пов'язані з більш ранніми стоянками – Новгород-Сіверською та Погоном, а через них – з Бердижем, Пушкарями I та Радомишлем. Це дозволило досліднику розглядати Середнє Подніпров'я як одну з пізньопалеолітичних етнокультурних областей, що була населена давнішими етнічно спорідненими родовими колективами первісних мисливців на мамута, північного оленя й інших давніх тварин. Проникненням давніх мешканців на інші території І.Г. Шовкопляс пояснює наявність аналогічних пам'яток – Костьонок II й Аносівки II (верхній шар) на Середньому Дону, та навіть Мальти й Буреті у Східному Сибіру [25].

У подальшій своїй роботі І.Г. Шовкопляс крім середньодніпровської виділив на території Східної Європи й інші етнокультурні області: Середньодонську, Прикарпатську, Волинську, Степову, Кримську [26].

Подальший розвиток ідей І.Г. Шовкопляса можна прослідкувати в роботах його учня – М.І. Гладких. Виходячи з розуміння первісного суспільства, він обґрунтував власні критерії виділення верхньопалеолітичних археологічних культур та розробив проблему змісту локальних варіантів культури [27]. Підсумком більш, ніж двадцятирічної роботи вченого стала історична інтерпретація пізнього палеоліту території України, у якій втілювалися ідеї багатьох представників соціоісторичного напрямку в палеолітознавстві, зокрема П.П. Єфименка та І.Г. Шовкопляса [28]. А, отже, є всі підстави говорити про формування в межах цього напрямку київської школи палеолітознавства П.П. Єфименка, представниками якої є дослідники пізнього палеоліту І.Г. Шовкопляс і М.І. Гладких.

Таким чином, можна підсумувати вище сказане. Формування соціоісторичного напрямку в радянському палеолітознавстві пов'язане з переходом археології на марксистські методологічні засади у СРСР 1930-х років. Концепція, згідно якої зміни в матеріальній культурі трактувалися як відображення розвитку дав-

нього суспільства, відома в науці як стадіалізм. Її розвиток і практична реалізація пов'язані з діяльністю П.П. Єфименка, П.Й. Борисковського та інших дослідників.

Накопичення нових даних і дискусія щодо можливості використання стратиграфії для датування пам'яток дозволили учню П.П. Єфименка – О.М. Рогачову сформулювати конкретно-історичний підхід, згідно якого історію первісного суспільства треба розглядати в конкретних просторово-часових межах. В УРСР на практиці конкретно-історичного підхід почав реалізовувати інший учень П.П. Єфименка – І.Г. Шовкопляс. Це дало йому можливість створити культурно-хронологічну схему розвитку пізнього палеоліту Середнього Подніпров'я, де, на його думку, була наявна мізинська археологічна культура, та виділити на території Східної Європи декілька етнокультурних областей.

Подальша реалізація конкретно-історичного підходу в межах соціоісторичного напрямку палеолітознавства пов'язана з діяльністю учня І.Г. Шовкопляса – М.І. Гладких. Усе це дає всі підстави говорити про формування в радянській археології пізнього палеоліту київської наукової школи П.П. Єфименка.

Джерела та література

1. *Васильев С. А. Г. А. Бонч-Осмоловский и современное палеолитоведение // Российская археология. – 1994 – № 2. – С. 202–207; Васильев С. А. Стадиализм в палеолитоведении: 60 лет спустя // Археологические вести. – 1998. – № 5. – С. 250–254; Платонова Н. И. Александр Андреевич Спицын о теории археологии // Российская археология. – 2009. – № 3. – С. 129–137; Платонова Н. И. История археологической мысли в России. Вторая половина XIX — первая треть XX века. — СПб.: Нестор-История, 2010. — 316 с.; Пахарева О. С. Російсько-французька співпраця в галузі археології та антропології в другій половині XIX століття // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2008. – Вип. 1. – С. 202–207.*
2. *Смолянинова С. П. История исследования каменного века степного Побужья // Кам'яна доба України. – Вип. 4. – К., 2004. – С. 82–89; Федорченко О. С. Історія дослідження суспільства прильодовикових мисливців на бізонів у 80–90-х роках XX ст. та на початку XXI ст. // Магістеріум – К., 2005. – Вип. 20. – С. 18–22; Він же. Проблема залучення етнографічних аналогій в археології. Історіографічний аспект // Кам'яна доба України. – Вип. 11. – К.: Шлях, 2008. – С. 131–137; Чубур А. А. Деснянський палеоліт: проблеми історія досліджень, історіографії та источникознання. – М., 2005. – 115 с.; Він же. Охота в палеоліте: історіографія і сучасне становище источників (по матеріалам басейна Десни) // Русский сборник (Труды кафедры отечественной истории древности и средневековья Брянского государственного университета им. акад. И. Г. Петровского; вып. 2–3). – Брянск, 2006. – С. 105–115.*
3. *Синицын А. А., Сергин В. Я., Хоффекер Дж. Ф. 120-лет исследования палеолита Костенок: традиции и тенденции // Костенки в контексте палеолита Евразии. – Вип. 1 – Особенности развития верхнего палеолита Восточной Европы. – СПб., 2002. – С. 3–9; Палиєнко С. В. Культурно-історичні реконструкції в пострадянському палеолітознавстві та деякі актуальні проблеми археологічної методології // С.Н. Бибиков и первобытная археология. – СПб.: ИИМК РАН, 2009. – С. 120–123; Він же. Проблема історико-культурного поділу пізнього палеоліту Східної Європи в радянському та пострадянському палеолітознавстві (кінець 50-х рр. XX ст. – початок XXI ст.) // VITA ANTIQUA. Збірка наукових статей. – К., 2009. – № 7–8. – С. 42–49; Він же. Проблема історико-культурного членування пізнього палеоліту Півдня Східної Європи (історіографічний аспект) // Археологічні студії – Київ – Чернівці, 2008. – Вип. 3. – С. 3–16; *Ibid.* // Часопис української історії. – 2008. – Вип. 9. – С. 5–10.*

4. *Васильев С. А.* Изучение палеолита в России: история и современность // Российская археология: достижения XX и перспективы XXI вв. – СПб., 2000. – С. 57–59; *Він же.* Изучение палеолита в России: прошлое, настоящее и перспективы на будущее // *Stratum plus.* – № 1. – 2001–2002. – Кишинев, 2004. – С. 117–138; *Він же.* Древнейшее прошлое человечества: поиски российских ученых. – СПб., 2008. – 179 с.
5. *Ситник О. С.* Олександр Панкратович Черниш: Людина і науковець (До 90-річчя від дня народження) // Кам'яна доба України. – Вип. 11. – К. : Шлях, 2008. – С. 7–23; *Толочко П. П., Кулаковська Л. В.* Сергій Миколайович Бібіков (1908 – 2008) // С.Н. Бибииков и первобытная археология. – СПб. : ИИМК РАН, 2009. – С. 9–11.
6. *Кротова А. А. П. П.* Єфименко, О. М. Рогачев та принципи періодизації пізнього палеоліту Східної Європи (історіографічний нарис) // Кам'яна доба України. – Вип. 5. – К., 2004. – С. 23–33; *Аникович М. В.* А. Н. Рогачев и «конкретно-исторический подход» // Российская археология. – 2007. – №4 – С. 64–71.
7. *Сапоженков І. В., Кухарчук Ю. В.* Кам'яна доба України та Петро Петрович Єфименко (До 120-річчя від дня народження вченого 21(9).11.1884–18.04.1969) // Кам'яна доба України. – Вип. 5. – К., 2004. – С. 6–22; *Формозов А. А.* О Петре Петровиче Ефименко (материалы к биографии) // Очерки истории отечественной археологии. – М., 2002. – С. 73–126.
8. *Аникович М. В.* Вказана праця; *Платонова Н. И.* Александр Николаевич Рогачев: начало пути // Костенки и ранняя пора верхнего палеолита Евразии: общее и локальное. – Воронеж, 2004. – С. 121–123; *Синицын А. А.* Конкретно-исторический подход А. Н. Рогачева. Современное состояние // Верхний палеолит – верхний плейстоцен: динамика природных событий и периодизация археологических культур. – СПб., 2002. – С. 33–41.
9. *Bordes. F.* Le paléolithique dans le monde. – Paris, 1968. – P. 7. (Цит. За: *Борисковский П. И.* Советская школа изучения палеолита // Теоретические основы советской археологии. (Тезисы докладов на теоретическом семинаре ЛОИА АН СССР I – IV 1970 г.). – Л., 1969. – С. 7).
10. Целевая установка и новые задачи ГАИМК (передовая) // Сообщения Государственной академии истории материальной культуры. – 1931. – № 2. – С. 2
11. *Борисковский П. И.* К вопросу о стадильности в развитии верхнего палеолита // Известия Государственной академии истории материальной культуры. – Т. 14. – Вып. 4. – 1932. – С. 3–38.
12. *Єфименко П. П.* Дородовоє обшество. – М. ; Л. : ОГИЗ, 1934. – С. 241.
13. *Борисковский П. И.* Палеолит Украины // Материалы института археологии. – № 40. – М. ; Л., 1953. – С. 412–413.
14. *Єфименко П. П.* Про періодизацію пізнього палеоліту Східної Європи // Археологія. – 1957. – № 10. – С. 9.
15. *Рогачев А. Н.* Новые данные о стратиграфии верхнего палеолита Восточно-Европейской равнины // Палеолит и неолит. – М. ; Л.: Издательство Академии наук СССР, 1953. – (Материалы института археологии ; вып. 39). – С. 39–55; *Він же.* Многослойные стоянки Костенковско-Боршевского района на Дону и проблема развития культуры в эпоху верхнего палеолита на Русской равнине // Палеолит и неолит. – М. ; Л. : Издательство Академии наук СССР, 1957. – (Материалы института археологии ; вып. 59, т. 3). – С. 9–134.
16. *Рогачев А. Н.* Основные итоги и задачи изучения палеолита Русской Равнины // Исследование памятников каменного века. – М. : Издательство Академии наук СССР, 1962. – (Краткие сообщения института археологии ; вып. 92). – С. 9–10.
17. *Шовкопьяс І. Г.* Основи археології. – К. : «Радянська школа», 1964. – С. 5–6, 9.
18. Там само. – С. 7–8.
19. *Шовкопьяс І. Г.* Стародавній кам'яний вік на Україні. – К. : Видавництво академії наук Української РСР, 1955. – С. 30–62.
20. *Єфименко П. П.* Первобытное общество. Очерки по истории палеолитического времени. – К. : Издательство Академии наук Украинской ССР, 1953. – 664 с.; *Він же.* Современное состояние советской науки об ископаемом человеке // Материалы по четвертичному периоду СССР. – Вып. 2. – М. ; Л.: Издательство Академии наук СССР, 1950. – С. 81–89;

21. *Борисковский П. И.* Палеолит Украины...
22. *Шовкопляс И. Г.* Мезинская стоянка: К истории среднеднепровского бассейна в позднепалеолитическую эпоху. – К., 1965. – С. 299.
23. Там само. – С. 294–296.
24. Там само. – С. 300.
25. Там само. – С. 301.
26. *Шовкопляс И. Г.* О локальных различиях в развитии культуры позднего палеолита // Докл. на VII Междунар. конгр. доисториков и протоисториков. – М., 1966. – С. 41–43; *Він же.* Пізній палеоліт // Археологія Української РСР. – Т. 1. – К., 1971. – С. 39–64.
27. *Гладких М. И.* Изменчивость орудий в процессе их изготовления как культуuroобразующий фактор (по материалам палеолита) // Открытия молодых археологов. – Ч. 1. Первобытная и скифоантинская археология. – К. : Наукова думка, 1976. – С. 3–5; *Він же.* К вопросу о разграничении хозяйственно-культурных типов и историко-этнографических общностей позднего палеолита // Палеоэкология древнего человека. – М. : Наука, 1977. – С. 112 – 117; *Він же.* Поздний палеолит лесостепного Приднепровья : автореф. дисс. ... канд. ист. наук : 07.00.06 – Археология. – Л., 1973. – 22 с.; *Він же.* Содержание локальных вариантов позднего палеолита Украины // Археологические исследования на Украине: тезисы докладов XVII конференции Института археологии АН УССР. – Ужгород, 1978. – С. 22–23; *Гладких М. И.* До методики типолого-статистичного аналізу пізньопалеолітичного кам'яного інвентарю // Археологія. – 1973. – № 9. – С. 15–21.
28. *Гладких М.И.* Историческая интерпретация позднего палеолита (по материалам территории Украины) : автореф. дисс. ... докт. ист. наук : 07.00.06 – Археология. – Л., 1991. – 46 с.; *Гладких М.И.* Исторична інтерпретація пізнього палеоліту України (за матеріалами території України). – К. НМК ВО, 1991. – 48 с. – (Препринт / НМК ВО).

Палиенко С.В. И.Г. Шовкопляс и конкретно-исторический подход О.М. Рогачева

В статье рассматриваются становления и развитие социоисторического направления в советском палеолитоведении. Дается характеристика теоретическим взглядов И.Г. Шовкопляса и практической реализации им конкретно-исторического подхода в рамках научной школы П.П. Ефименко.

Ключевые слова: Шовкопляс И.Г., историография, палеолитоведение, конкретно-исторический подход, социоисторическое направление, советская археология.

Paliyenko S.V. I.H. Shovkoplyas and the fundamental historical approach of A.N. Rohachyev

The P.P. Yefymenko's Kyiv scientific school was formed during the second half of 20th century. The sociohistorical approach was realized in the Palaeolithic archaeology by P.P. Yefymenko and his disciples. A.N. Rohachyev was one of them. He formulated the fundamental historical approach demanding to study the historical process in its spatial and chronological limits. Another P.P. Yefymenko's disciple was I.H. Shovkoplyas. He realized the fundamental historical approach in practice in Ukraine during the 1960's and created the cultural and chronological scheme of the Middle Dnieper region Upper Palaeolithic, divided the Mizyn archaeological culture and ethno-cultural areas in East Europe. M.I. Hladkykh was his follower and continued to develop master's ideas.

Key words: Shovkoplyas I.H., historiography, Palaeolithic archaeology, fundamental historical approach, sociohistorical school, Soviet archaeology.

Подано до друку: 04.07.2014 р.